

Ks. dr hab. Adam Maj COr

Lublin, 31 I 2022 r.

Wydział Nauk Społecznych – Instytut Pedagogiki

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Al. Raławickie 14

20-950 Lublin

**Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Marleny Pieniążek pt.
„Wolontariat studencki – oczekiwania a realizacja”
(Uniwersytet Rzeszowski 2021)**

Rozprawa powstała w Uniwersytecie Rzeszowskim (Kolegium Nauk Społecznych – Instytut Pedagogiki) pod naukowym kierunkiem ks. prof. Janusza Miąso jako promotora, przy współpracy dr Magdy Urbańskiej jako promotora pomocniczego.

Tematyka rozprawy podejmuje niezwykle ważny i aktualny problem wolontariatu, stanowiący przedmiot badań różnorodnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Bowiem wolontariat jako fenomen indywidualny i społeczny posiada twórcze znaczenie osobowe, w komunikacji międzyludzkiej czy w realnej, bezinteresownej służbie na rzecz drugiego człowieka, zwłaszcza będącego w różnych potrzebach. W strukturze i treści zjawisko wolontariatu ujawnia nie tylko przekaz określonego dobra, lecz także odsłania relacje między dawcą i odbiorcą, ich rzeczywistość osobową, system wartości, potrzeby, motywacje, oczekiwania, kondycję psychofizyczną i duchową. Stąd analiza nabierającego coraz większego znaczenia fenomenu wolontariatu jest godna uwagi i badań naukowych, a proponowany w rozprawie aspekt akademicki, związany z oczekiwaniami studentów – wolontariuszy i realizacją tych oczekiwań, jest oryginalny, interesujący w zakresie teoretycznym, poznawczym i praktycznym.

Formalne aspekty rozprawy

Praca liczy 265 stron, a jej struktura jest klasyczna. Składa się na nią wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, bibliografia oraz stosowne spisy: treści, wykresów, schematów i tabel, a także aneks z narzędziem badawczym. Trzeba zauważyć, że w spisie treści i w tekście wystąpił błąd w numeracji punktów w drugim rozdziale (dwa razy jest 2.1.).

Krótki wstęp obejmuje podstawowe elementy strukturalnego wprowadzenia w problematykę rozprawy: jej aktualność i uzasadnienie wyboru tematyki oraz zarys problematyki i struktury pracy. Wstęp można było wzbogacić kwerendą literatury

przedmiotu, tym samym osadzając rozprawę we współczesnym dorobku naukowym. Wstęp liczy 4 strony.

Problematyka rozprawy, ujęta w tytułach pięciu rozdziałów, jest spójna z jej tematem. Pierwszy rozdział stanowi podstawę teoretyczną zjawiska wolontariatu w kontekście aktywności społecznej; drugi dotyczy oczekiwań wolontariuszy, analizowanych w świetle wybranych teorii; trzeci wiąże się z aktywnością prospołeczną wolontariuszy i ich kompetencjami społecznymi; czwarty stanowi podstawę metodologiczną własnych badań, a piąty zawiera analizę ich wyników.

W ujęciu statystycznym układ rozdziałów pracy jest zróżnicowany: pierwszy liczy 37 stron, drugi – 20 stron, trzeci – 21, czwarty – 17, piąty – 133 strony.

Zakończenie pracy, 3-y stronicowe, jest bardzo syntetycznym podsumowaniem przedstawionej problematyki.

Bibliografia jest właściwie dobrana, obejmując ponad 140 pozycji z zakresu naukowej literatury, 16 raportów z badań oraz akty prawne i ponad 30 pozycji w netografii. Struktura bibliografii jest trafna, uwzględniająca problematykę pracy.

Odsyłacze stosowane w całej pracy są jednorodne, ale ich forma utrudnia lekturę, odbiegając od klasycznego układu, bowiem w przypisach stosuje się najpierw nazwisko autora, a potem inicjał jego imienia. Przyjęta koncepcja pojawia się również w tekście, w zapisach nazwisk w nawiasach, co jednak nie da się pogodzić z regułami języka polskiego (najpierw imię, potem nazwisko).

Natomiast narracja w tekście pracy jest zasadniczo poprawna językowo, z niewielkimi uchybieniami, a wartki, potoczny styl, mimo zachowania reguł języka naukowego, nadaje rozprawie wysoką wartość komunikacyjną. Jednak trzeba zwrócić uwagę na błędne rozpoczynanie zdania cyfrą lub liczbą, zwłaszcza w części poświęconej analizie wyników badań ilościowych.

Podsumowując można stwierdzić, że dysertacja zawiera wszystkie elementy strukturalne pracy doktorskiej, ich układ jest spójny i logiczny, a praca spełnia wymogi formalne rozprawy naukowej.

Problematyka i metodologia rozprawy

Problematyka wolontariatu w aspekcie oczekiwań i ich realizacji przez studentów ujęta jest w pracy w wymiarze teoretyczno-empirycznym. W pierwszej, teoretycznej części Autorka dokonuje analizy podjętego zagadnienia w świetle literatury i własnej, twórczej interpretacji (rozdział 1, 2, 3); w drugiej, w oparciu o podstawy metodologiczne własnych

badan (rozdział 4), prezentuje analizę wyników badań, wnioski z nich wypływające i aplikacje teoretyczno-praktyczne (rozdział 5).

Pierwsza, teoretyczna część, koncentruje się na trzech zasadniczych problemach, określonych w temacie rozprawy, takich jak: istota wolontariatu, oczekiwania wolontariuszy, realizacja oczekiwań, którym odpowiadają poszczególne rozdziały.

Podstawę zjawiska wolontariatu Autorka sytuuje w obszarze altruizmu i aktywności prospołecznej, przynajmniej taka jest sugestia przeprowadzonych analiz (rozdział 1). Na gruncie literatury, przede wszystkim psychologiczno-socjologicznej z akcentami filozoficzno-pedagogicznymi, podejmuje naukową refleksję nad zjawiskiem altruizmu i aktywności społecznej człowieka, przywołując różnorodne koncepcje teoretyczne, m.in. socjobiologiczne, wymiany społecznej, hipotezy empatii – altruizmu, czy teorii osobowości altruistycznej. W tym kontekście przyjmuje w rozprawie definicję wolontariatu autorstwa A. Radziewicz-Winnickiego, sformułowaną na gruncie pedagogiki społecznej. Na tle interesującego zarysu historii wolontariatu charakteryzuje rodzaje i typy wolontariatu oraz środowiska rozwoju wolontariatu wraz z obrazem aktywności Polaków i wyzwania wolontariatu w XXI wieku.

Drugi element analizy teoretycznej dotyczy oczekiwań wolontariuszy w aktywności prospołecznej, w tym budowania kapitału społecznego w organizacjach prospołecznych, bowiem „wolontariat, dając możliwości rozwoju jednostkowego kapitału ludzkiego, sprzyja pomnażaniu kapitału społecznego” (s. 50), stwierdza Autorka. Następnie, w kontekście różnorodnych koncepcji teoretycznych, analizuje wybrane i istotne postawy w działalności prospołecznej, jakimi są zaufanie, motywacja, sprawiedliwość, czy oczekiwania. Całość rozdziału kończą analizy etycznego wymiaru aktywności społecznej, szczególnie wolontariackiej.

Trzeci rozdział wiąże się z realizacją oczekiwań wolontariuszy w aktywności prospołecznej jako samorealizacja w kontekście struktury potrzeb, uczenie się, nabywanie kompetencji społecznych i kompetencji przyszłości, wzmacnianie zachowań prospołecznych. Aspekt medialny dopełnia trzeci rozdział.

Część teoretyczna rozprawy zawiera bogactwo treści i analiz wokół wskazanej w temacie problematyki. Autorka wykazała się wiedzą interdyscyplinarną, zwłaszcza z zakresu psychologii, socjologii, pedagogiki społecznej. Lektura tekstu nie jest łatwa w kontekście tematyki rozprawy. Wydaje się, że adekwatne wprowadzenia do rozdziałów, ściśle związane z analizowaną problematyką, umożliwiłyby syntezę trzech rozdziałów, uzasadniając szczegółowe zagadnienia podejmowane w poszczególnych rozdziałach, których treść funkcji niejako sama w sobie. Tę samą rolę pełniłyby podsumowania na zakończenie

rozdziałów, tworząc spójną całość. W zakresie merytorycznym porządek myślowy wprowadziłby punkt w pierwszym rozdziale poświęcony podstawom filozoficznym (zwłaszcza antropologicznym) wolontariatu i jasno wyróżnione jego podstawy psychologiczne, socjologiczne i religijne, chociaż elementy tych zagadnień znajdują się w różnych częściach pracy. Pewien niedosyt pozostaje w zakresie analizy specyfiki wolontariatu studenckiego, w kontekście rozwoju psychofizycznego młodych dorosłych, z ich edukacją akademicką, rozszerzającą horyzonty intelektualne i społeczne, z ich własną biografią i doświadczeniem egzystencjalnym, ze wskazaniem czynników, które oddziałują na postawy społeczne studentów. To postulat rozszerzenia treści charakteryzujących środowiska rozwoju aktywności wolontariackiej. Na marginesie trzeba zauważyć, że analizowane w drugim rozdziale schematy nr 2 i 3 (s. 63 i 65) są identyczne, chociaż pochodzą z różnych stron cytowanego tekstu (czy to pomyłka?).

Teoretyczne ujęcie przedmiotowej problematyki umożliwia podjęcie badań empirycznych. Ich koncepcja i analiza wyników stanowi drugą część rozprawy.

W rozdziale metodologicznym trafnie zdefiniowano przedmiot badań oraz cele (s. 91-92). Sformułowany problem główny zawiera się w pytaniu: „Jakie są relacje pomiędzy oczekiwaniami wobec wolontariatu a ich realizacją przez wolontariuszy?” (s. 93). Eksplorację problemu głównego stanowi sześć szczegółowych problemów badawczych w dużym stopniu wiążących się z treścią problemu głównego. Zabrakło pytania o zakres, może stopień realizacji oczekiwań wolontariuszy, czy też o związek oczekiwań z ich realizacją na zasadzie przyczynowo – skutkowej, albo stymulującej. Ale powyższe pytania mogą znaleźć swoją odpowiedź w przyjętych problemach szczegółowych.

Doktorantka przyjęła *implicite*, że badania mają charakter diagnostyczny, a nie weryfikacyjny i w związku z tym nie ma potrzeby formułowania hipotez. Słusznie, chociaż można to było opisać, tak jak uzasadniono przyjęte zmienne globalne i szczegółowe w stosunku do badań jakościowych. Zmienne szczegółowe konsekwentnie ustalono w stosunku do problemów szczegółowych.

Zarysowana problematyka badawcza wymaga wyboru odpowiednich metod, technik i narzędzi. W sposób strategiczny zaplanowano badania jakościowe i ilościowe jako komplementarne. W ramach badań jakościowych skorzystano z metody analizy treści, a w badaniach ilościowych z metody sondażu diagnostycznego. Szczegółów opisano techniki badań. Na uwagę zasługuje autorski klucz kategoryzacyjny badań jakościowych z wyodrębnionymi siedmioma kategoriami.

Grupę badawczą stanowili studenci – wolontariusze: 22 osoby, które w czasie badania (10-12 miesięcy) prowadziły pamiętniki (badania jakościowe) oraz 200 osób w ramach badań ilościowych przeprowadzonych wirtualnie. Pandemia Covid 19 stanowi wystarczające uzasadnienie takiego sposobu pozyskania respondentów.

Zasadniczo trafnie sformułowana metodologia, niezwykle ciekawa, stanowiła podstawę analizy wyników badań zawartych w ostatnim, piątym rozdziale, w którym niepotrzebnie powtórzono treści z poprzedniego rozdziału (s.107-108). Natomiast słusznie zdefiniowano treść wyróżnionych kategorii, stanowiących przedmiot analizowanych wyników badań jakościowych (od 5.1. do 5.7), takich jak: oczekiwania związane z wolontariatem, motywacja do zaangażowania, realizacje studentów w wolontariacie, odczucia wolontariuszy, zarządzanie organizacją prospołeczną, kształtowanie relacji, codzienność wolontariuszy.

Treść zapisów pamiętnikarskich studentów jest odpowiednio dobrana i trafnie analizowana. To pasjonujące świadectwo wolontariuszy, bardzo szczere, odsłaniające ich aktywność prospołeczną i zarazem biografię własnej codzienności, w wielu przypadkach złożoną i trudną, ale przecież wypełnioną treścią różnorodnego dobra. To niezwykła relacja, umiejętnie prowadzona przez Autorkę. Jedyne zabrakło teoretycznej konkluzji po analizie większości kategorii.

W drugiej części analizowanych wyników własnych badań zaprezentowano rezultaty badań ilościowych (5.8), dopełniających badania jakościowe. Ich układ nieco odbiega od kategorii wyróżnionych w badaniach jakościowych, ale jest uzasadniony inną strategią badawczą. Przedstawione analizy badań ilościowych są adekwatne do wyników.

Podsumowanie obszernej i wnikliwej analizy wyników badań jakościowych i ilościowych, ich konfrontację i syntezę, stanowią wnioski (s. 221-228), które są ich pogłębioną interpretacją, odpowiadającą przyjętym problemom szczegółowym.

Rozdział piąty kończą aplikacje pedagogiczne i zarys modelu pracy wolontariusza, nadając rozprawie wymiar nie tylko teoretyczny, poznawczy, lecz także praktyczny. Jest to umiejętne przeniesienie treści teoretycznych i wniosków z badań empirycznych na płaszczyznę praktyczno-egzystencjalną. Tym samym założone cele (teoretyczne, poznawcze i praktyczne), zostały w zasadzie osiągnięte, dzięki zastosowanej metodologii: analityczno-syntetycznej w części teoretycznej i pluralizmowi metod jakościowo-ilościowych we własnych badaniach empirycznych. Metody te okazały się trafnie dobrane nie tylko formalnie, lecz także praktycznie – w prawidłowym, spójnym i skutecznym zastosowaniu.

Uwagi i końcowe wnioski

Rozprawa mgr Marleny Pieniążek jest spójną i logiczną pracą naukową. W recenzji już wskazano jej walory, elementy dyskusyjne, czy też usterki.

W zakresie teoretycznym praca wnosi do nauk pedagogicznych, zwłaszcza pedagogiki społecznej, interpretację zjawiska wolontariatu w aspekcie doświadczenia wolontariuszy – studentów, ich oczekiwań w konfrontacji z aktywnością w wolontariacie. Zastosowanie różnorodnych teorii psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych stanowi podstawę zarysowanego modelu, wymagającego uzupełnienia systematyką antropologicznych podstaw.

W rozprawie zastosowano niezwykle interesujący model badawczy, w którym istotę stanowiły badania jakościowe, dopełnione ilościowymi. W rezultacie złożonych, czasochłonnych badań uzyskano dobrze zinterpretowany obraz zaangażowania wolontariuszy – studentów, zwłaszcza dzięki analizie treści zapisów pamiętnikarskich. To niezwykła i cenna część rozprawy. Trzeba podkreślić, że ostateczny porządek i jedność metodologiczną uzyskano dzięki rozbudowanym wnioskom z badań jakościowych i ilościowych. Ale zaproponowana struktura pracy w zakresie analizy wyników badań własnych budzi wątpliwości. Wydaje się, że długi rozdział 5. mógł być podzielony przynajmniej na dwie części: Wolontariat akademicki w świetle pamiętników studentów i Wolontariat studencki – oczekiwania i realizacja – w świetle badań sondażowych (to tylko jedna z możliwości). Zarazem można było wyodrębnić poza rozdziałem część podsumowującą np. w formie: Wnioski z badań i aplikacje, w której punktami byłyby wnioski z badań, postulaty pedagogiczne i model wolontariatu studenckiego. Powyższe sugestie wiążą się z próbą doskonalenia i przejrzystości pracy, a także z jej publikacją, bowiem rozprawa powinna być spopularyzowana, oczywiście z uwzględnieniem uwag i eliminacją usterek, po wnikliwej adjustacji.

Poza tym walorem pracy, jak już podkreślono, jest część aplikacyjna: postulaty pedagogiczne i zarys modelu pracy wolontariusza. Wskazane, adekwatne elementy uczenia się aktywności wolontariackiej wydaje się, że powinny być dopełnione wychowawczo-akcyjnymi. Chodzi o to, żeby kształcenie ściśle wiązało się z pełnym rozwojem osobowym wolontariusza, nade wszystko moralno-społecznym i duchowym, odkrywającym i nadającym osobie pełny sens i wartość życia. Tym doskonaleniem osobowym i sprawnościowym jest formacja, obejmująca istotę zaangażowania w wolontariat i zarazem stymulująca rozwój osobowy, integralny.

W związku z tym, kierowane jest zapytanie do Doktorantki o elementy formacji osobowej wolontariuszy – studentów, dopełniające model zaproponowany w rozprawie.

Trzeba też podkreślić walory edytorskie i formalne pracy. Prezentowane schematy i wykresy są czytelne. Jak już podkreślono, w zakresie formalnym rozprawa jest napisana zgodnie z regułami pracy naukowej. Uwagi zawarte w dysertacji, dotyczące drobnych uchybień formalnych i językowych, czy dyskusyjne elementy nie umniejszają wartości pracy.

Przedstawiona rozprawa budzi szacunek dla Autorki, Jej kompetencji, erudycji, konsekwencji i wytrwałości w prowadzeniu trudnych analiz teoretycznych i empirycznych. Wskazuje na Jej sprawny warsztat naukowy oraz potencjał twórczy.

Na koniec, biorąc pod uwagę walory merytoryczne, a także metodologiczne i formalne, oceniam pracę pozytywnie i stwierdzam, że dysertacja spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 III 2003 r. (Dz. U. 2003, Nr 65, poz. 595, z póź. zm., art. 13 ust. 1).

Wnoszę o dopuszczenie p. mgr Marlenę Pieniążek do dalszej procedury przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "M. Adamczyk". The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke at the end.